

رومی نزد برادر بزرگ او خواجه صدرالدین محمد ترکه درس می خوانده اند. او هم شرحی بر گلشن راز دارد و شرحی بر لمعات به نام «الضوء». نسخه ما باید از همین خجندی باشد نه از آن کرمانی چه او گویا با قاضی زاده رومی چنین آشنایی نداشته است.

[ذنا ۱۰۲۳/۶ فهرستواره منزوی ۵۸۴/۷]

تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۳۳۱۸/۱

آغاز: بسمله. و به نستین. شکر و سپاس و ستایش بی حد و قیاس واجب الوجودی را که وحدت ذاتش بتحدید قوت نظری در نیاید و احصای ثنای ذات پاکش و بقوت بشری ناسوتی نشاید مگر بقوت قدسی لاهوتی ... اکنون کلمه ای چند در تنقیح و توضیح ایات گلشن راز که بسی از فحول متاخرین در شرح و بیان آن کوشیده اند نوشته شد بجهت تحفه ... السلطان محمد؛ انجام: بنام خویش کردم ختم پایان xx الهی عاقبت محمود گردان تذکر: نام مؤلف به استناد فهرستواره منزوی ۵۸۳/۷ ذکر شد؛ خط: نستعلیق، بی کاه، تا: قرن ۱۱؛ کاغذ: سپاهانی، جلد: تیماج مشکلی، ۱۵ سطر (۱۴x۷)، اندازه: ۱۹x۱۲/۵x۱۹ اسم [ف: ۱۱ - ۲۳۰۲]

● شرح گلشن راز = نسائم گلشن / عرفان و تصوف / فارسی

š.-e golšan-e rāz = nsā'em golšan

داعی شیرازی، نظام الدین محمود، ۸۱۰ - ۸۷۰ قمری
dā'ī šīrāzī, nezām-od-dīn mahmūd (1408 - 1466)

وابسته به: گلشن راز = گلشن الاسرار = گلشن محمودی شبستری، محمود بن عبدالکریم (۶۸۷-۷۲۰)

شرحی است بر گلشن راز شبستری از نظام الدین محمود داعی الی الله شیرازی و نام کتاب در دیباچه هست و از خود شارح به نام «داعی مسکین» یاد شده است.

آغاز: بسمله. و به نستین. مبانی سپاس تنزیه اساس و قواعد ستایش تقدیس آرایش منتظم بنام اطلاق توحید و متسق تقیید تمجید بر حریم جلال و کبریای حضرت احدی و حطیم عز و اعتلای جناب صمدی در حیز رفع و معرض عرض آورده انجام: همان مثابت دارد که نیست و بصدق ذلک قوله تعالی کل شیء مالک الا وجهه و الیه ترجعون.

[نسخه های منزوی ۱۴۵۳/۲؛ الذریعة ۲۷۱/۱۳؛ دنا ۲۷۳/۶؛ ۱۰۲۳/۶؛ فهرستواره منزوی ۵۸۴/۷]

۱. تهران؛ سپهسالار؛ شماره نسخه: ۳۲۳/۲

آغاز و انجام: برابر

خط: نستعلیق، کا: ابوالقاسم بن سعدی دامغانی، تا: پنجشنبه ۱ رمضان ۱۰۲۷ق، که در ۳ ربیع الاول ۱۰۲۸ آن را مقابله نموده

است؛ ۲۴۹گ (۳۱-پ-۲۷۹) [ف: ۵-۱۷۲]

۲. تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۳۲۸۶ و ۴۷۴۴ و ۵۱۷۶-ف

از عمر به انجام رسید.

شرح لغوی مزجی است بر «گلستان» سعدی شیرازی؛ خط: نستعلیق، بی کاه، تا: دوشنبه غره ربیع الاول ۱۲۶۳ق؛ مجلدول، در متن و حاشیه تحریر شده؛ جلد: مقوی زرد، ۱۷۳گ (پ-۱۷۳پ حاشیه)، ۱۹ سطر، اندازه: ۲۳x۵/۳سم [ف: ۲۸ - ۲۸۸]

۵. تهران؛ سپهسالار؛ شماره نسخه: ۱۲۳/۳

آغاز: قسم دوم در مرکبات معانی بعضی اقوال اکابر و حدیث نبوی صلعم بسم الله ... قوله تعالی اعلموا آل داود شکرأ ... یعنی عمل بکنید این فرزندان داود شکر را و اندک اند از بنده های من شکر گوینده؛ انجام: خیره. غالب و قوی.

آغاز این شرح در نسخه افتاده است و از قسم دوم است که در مرکبات معانی است و سومی در لغات مفردات به ترتیب حروف تهجی: الف، فراش باد صبا ... سودا خیالات فاسده؛ خط: نستعلیق، بی کاه، بی تا؛ افتادگی: آغاز؛ ۱۹گ [ف: ۵ - ۲۲۸]

۶. تهران؛ دانشگاه؛ شماره نسخه: ۲۲۰۱/۳-ف

بی کاه، بی تا؛ ۱۹گ [فیلمها ف: ۱ - ۶۴۹]

۷. تهران؛ ملی؛ شماره نسخه: ۲۵۵۷۳

بی کاه، بی تا؛ خریداری از امان الله [رایانه]

● شرح گلشن راز < مفاتیح الاعجاز

● شرح گلشن راز < حدیقه المعارف

● شرح گلشن راز < مجموعه الفوائد

● شرح گلشن راز < ازهار گلشن

● شرح گلشن راز / عرفان و تصوف / فارسی

š.-e golšan-e rāz

ترکه اصفهانی، علی بن محمد، - ۸۳۶ قمری
torke esfahānī, 'alī ebn-e mohammad (- 1433)

وابسته به: گلشن راز = گلشن الاسرار = گلشن محمودی؛ شبستری، محمود بن عبدالکریم (۶۸۷-۷۲۰)

اهلدا به: سلطان محمد

شرح گلشن راز که در خود آن نشانی از شارح نیست. شارح در آن یاد می کند از شرح لمعات خود و ملازمت خود او در سمرقند با قاضی زاده رومی هنگام رصد بستن و پرسشی که از او کرده است و از عطار و مولوی و امیر سید قاسم [انوار در گذشته ۸۳۷] و شیخ کمال نور الله و محقق قاسمی گویا همان قاسم انوار و پیر تاج الدین علی و پیر محمود و شیخ محیی الدین. در میان کسانی که لمعات عراقی و گلشن راز هر دو را شرح کرده اند به نام سید نعمه الله کرمانی (۷۳۱-۸۳۴ق) برمی خوریم. اگر چه در مجموعه در ترجمه احوال شاه نعمه الله ولی کرمانی (چاپ ۱۳۳۵ش ص ۱۱۷ و ۳۱۱) تنها از شرح لمعات او یاد شده است. از همین مجموعه (ص ۷۰) برمی آید که خواجه صاین الدین علی ترکه خجندی سپاهانی (- ۸۳۰ق) در هرات با قاضی زاده

فهرستگان نسخه های خطی ایران (فنا)؛ جلد بیستم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازماناسناد

DIA 276258

و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۹۱/۲۰۱۳

شکفته است xx که تا اکنون کسی دیگر نگفته است» و نام شاعر از این بیت به دست می آید: «خداوندا بعض آل یسین xx ببخشا جرم ابراهیم مسکین». در شرح حال ابراهیم گلشنی در تذکره ها و دیگر کتب به جز «الذریعه»، مثنوی «ازهار گلشن» به او نسبت داده نشده است. در «هدیه العارفین» ضمن آثار گلشنی منظومه فارسی در تصوف و پندنامه منظوم فارسی را نام می برد که شاید یکی از این دو منظومه همین «ازهار گلشن» باشد و در «تاریخ نظم و نثر» در ایران تألیف سعید نفیسی می نویسد: «چندین مثنوی از او مانده است از آنجمله معنوی الخفی». به هر حال آنچه مسلم است این اولین اثر منظوم شاعر است چون خود گوید: «نخستین نظم بود این دره التاج xx که در درج عبارت کردم ادراج / مرا عذری درین نقش جریده است xx که خنگ نظم من جولان ندیده است / اگر در معنیش باشد خطایی xx برو از مغفرت پوشد عطایی». دیگر اینکه پس از گذشت جوانی شروع به نظم این مثنوی نموده است چنانکه گوید: «زمان قوت و عهد جوانی xx همه رفت اندر آمال و امانی / گهی غم خوردن این بیش و آن کم xx بحل عقده کردن عقده محکم / گهی با علم رسم از صعب و از سهل xx نمک بر ریش دل پاشیده از جهل / چو دست روزگار اندر زد و برد xx شعار موی رویم ساخت چون برد / شب عمر الفت روز اجل یافت xx سیاه اسفید موی سر بهم تافت / از این آیات روشن و بین دلالات xx مرا شد در درون تغییر حالات / زیستان سخن گیرم بری چند xx بنظم آرم ز معنی گوهری چند». بنابراین مثنوی «ازهار گلشن» بایستی در اواخر عمر امیر بدرالدین احمد لاله سروده شده باشد یعنی بین ۸۶۸ تا ۸۷۲ که شاعر حدود چهل سال داشته است. این منظومه پس از دیباچه همان طور که گذشت به روش «گلشن راز» با عنوان های «سؤال و جواب و تمثیل، اشارت، تذکره» و شرح بعضی از آیات قرآن و احادیث نبوی است و ۱۳۸۰ بیت است.

آغاز: بنام آنکه از انوار هستی xx دو عالم را بلندی داد و پستی / بفیض عام خویش از رشح یکجام xx دو گیتی را نهاد آغاز و انجام / ز نظم ار چه کتب دیدم xx نه چون گلشن گلی بی خار دیدم / بگل چینی در آن گلشن زدم دست xx اگر چه بود دست نطق از آن چیست / برای بلبل نطق نواساز xx بدست آمد گلی زان گلشن راز / بطرز گلشن اندر سئوالات xx بوفق اصطلاح اهل حالات / بنامش زد قدم ازهار گلشن xx که هست او خود گل گلزار گلشن / ز گلشن اندرو گلشن شکفته است xx که تا اکنون کسی دیگر نگفته است / گل بستان گلشن بد نباشد xx در دریای روشن بد نباشد / سزد کافتد بیحر گلشن راز xx که قطره سوی بحر خود شود باز / نخستین نظم بود این دره التاج xx که در درج عبارت کردم ادراج

انجام: از آن در دست این درهای و حاج xx از آن درها یکی این دره التاج / بیا کان ختم کن گنج حیاتش xx رسان در زمره اهل تجاتش / غرض آنست کزین گونه دعائی xx بیارد بر زبان

درباره شیعه آن حضرت (که مراد زیدیه هستند) در صحاح اخبار روایت شده، که بیشتر آنها از طریق ائمه زیدیه و کتاب های آنان نقل شده، مشتمل بر شش «موضع»: ۱. ذکر الثلاثة؛ ۲. الاحادیث الواردة فی فضائل علی (ع)؛ ۳. مقاماته فی الحروب؛ ۴. الاحادیث الواردة فی فیه و فی اولاده معاً؛ ۵. فیما جاء فی الشیعة؛ ۶. فیما انتقم الله به با غصهم. در مؤلفات الزیدیه نام کتاب «الأزهار فی مناقب امام الأبرار وصی الرسول المختار» آمده است.

آغاز: بسمله. و به نستین الحمد لله حق حمده و صلی الله علی محمد رسوله و عبده و علی علی و التابعین له من بعده. .. أما بعد فانی لما نظرت الی فضائل آل محمد (ص) وجدتها کثیرة جمّة. انجام: و لك المودة فی قلوب ذوی النهی xx و علی عدوك مقتة و دمار. تم حدیث العوسجة، و الحمد لله أولاً و آخراً [أعلام المرلقین الزیدیه ۶۷؛ مؤلفات الزیدیه ۱۱۳/۱]

قم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۴۵۵۷/۲

آغاز و انجام: برابر

خط: نسخ، بی کا، تا: با تاریخ ۱۰۲۶ق؛ مجدول؛ جلد: تیماج قهوه ای، ۳۳گ (۳۴-۶۶پ)، اندازه: ۲۰×۳۰/۵سم [ف: ۱۲-۱۳۰]

قم؛ مرعشی؛ شماره نسخه: ۱۲۸۰/۲

نسخه اصل: همان نسخه بالا [عکسی ف: ۳-۶۲۹]

● ازهار گلشن = دره التاج = شرح گلشن راز / عرفان و تصوف، شعر / فارسی

azhār-e golšan = dorrāt-ot-tāj = s.-e golšan-e rāz

? گلشنی بردعی، ابراهیم بن محمد، ۸۳۰-۹۴۰ قمری
golšanī barda'ī, ebrāhīm ebn-e mohammad (1427 - 1534)

وابسته به: گلشن راز = گلشن الاسرار = گلشن محمودی، شبستری، محمود بن عبدالکریم (۶۸۷-۷۲۰)

منظومه ای است عرفانی بر وزن و شیوه «گلشن راز» شبستری شامل یک دیباچه منظوم که سراینده در آن سبب نظم کتاب را به روش «گلشن راز» بیان کرده و نامگذاری آن را توسط امیر بدرالدین احمد بن محمد حسنی حسینی لاله (۸۷۲ق) سرسلسله خاندان سادات لاله ذکر نموده است که از ابیات زیر مستفاد می شود: «رسانیدش همایون بخت عالی xx بعالی مجلسی ز اهل معالی / شه ملک صفا مرآة اصفی xx امیر مجلس جام مصفی / عبای آل احمد را طراز او xx نوای کام جان اهل راز او / چو لاله سرخ ازو رخساره آل xx ز فقرش بر جمال لاله گون خال / گلی از لاله زار باغ احمد xx مسمی احمد آل محمد». نام کتاب که از بیت زیر کاملاً روشن است و ناظم اشعار هم به دلیل دو بیت زیر تخلصش گلشن بوده است. «بنامش زد رقم ازهار گلشن xx که هست او چون گل گلزار گلشن / ز گلشن اندرو گله

فهرستگان نسخه های خطی ایران (فخا)؛ جلد سوم؛ به کوشش، مصطفی درایتی؛ تهران: سازمان

DIA 276240

اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۲۰۱۲ / ۱۳۹۰